

Terveyden edistämisen tutkimus - missä mennään nyt?

**BMF:n kevätseminaari:
Terveyden edistäminen
Helsinki, 17.4.2007**

**Matti Rimpelä
Tutkimusprofessori
Stakes**

Kolme teemaa

- **"Health Promotion" kansainvälisessä kehityksessä**
- **"Terveyden edistäminen" Suomessa**
- **Missä olemme, minne menossa?**

Kansainvälisestä kehityksestä

- **"Health promotion" kirjallisuudessa jo 1920-luvulta alkaen, ei ydinkäsitteenä**
 - health promotion, prevention, cure, care, rehabilitation
 - perustana "natural history of disease"
 - yksi osio "tautijanalla" - ei erityistä sisältöä
- **Uusi tulkinta 1980-luvulla**
 - **WHO-EURO (Kaprio, Kickbush); yhdistivät**
 - **Terveyskriittiset yhteiskuntatutkijat**
 - **terveyskasvatuksen/tautiehkäisyn kritiikki**
 - yksilö vs. yhteisö
 - epidemiologinen tieto vs. tunteet
 - valtiopolitiikka vs. "empowerment"
 - **"Comprehensive vs. selective primary health care"**
 - **Kansanomainen terveysliike (Kanada, USA)**

Ei uutta vaan **viides vaihe** Public Health -perinteessä

- "Health Promotion"
 - Public Health -perinne (1800->)
 - Terveyspolitiikan, tutkimuksen ja ammatillisen osaamisen viides (?) kehitysvaihe
 - Aikaisemmat edelleen mukana
 - **Uusi "paradigma" - tulkintakehys**

Health Promotion: Ottawa Charter 1986

- **Kiteytti uuden tulkinnan -> "brandi"**
 - **health care - healthy public policy**
 - "health in all policies"
 - **environment - society**
 - **"control over" - empowerment**
 - **epidemiologia - yhteiskuntatieteet**
- **Erilaisia tulkintoja**
 - **WHO-Euro vs. USA**
 - **Suomi vs. muu maailma**

Health promotion

- nousu ja

- **Korvasi ja suuntasi uudelleen 1990-luvulla perinteisiä käsitteitä**
 - "health education"; "public health"
 - julkaisujen nimissä
 - yliopistojen laitoksilla
 - oppikirjoissa
- **Vakiintui 1990-luvulla**
- **Uusia painotuksia 2000-luvulla:**
 - esim. "health investment"
 - jääkö sivuun?, nouseeko seuraava vaihe?

Pohjoismaat

- **"Folkhälsoarbete"** vakiintunut tutkimuksen, ammatillisen osaamisen ja politiikan käsite
- **"Hälsofrämjande"** arkitoiminnan käsite
 - Ei perustu kv. "health promotion" kirjallisuuteen
 - Tulkinta "tautijanan" mukaan
 - "Koulukuntaisuus"
 - Poikkeuksena Bergen

Yhteenvetoa

- **"Health promotion"**
 - 1980-luvulla Public Health -perinteen uusi paradigma - tulkintakehys
 - Erilaisia painotuksia (WHO/EURO vs. USA)
 - Nousi 1990-luvulla tutkimuksen, koulutuksen ja politiikan ydinteemojen joukkoon useissa maissa (UK, USA, Kanada, Australia, Hollanti, ym.)
 - Pohjoismaissa ei yhtä vahvasti
 - Alkoi väistyä 2000-luvulla

Suomen historiasta

Väestön terveyden edistämisen

- **varhainen menestystarina!**
 - hygienia
 - tarttuvat taudit
 - äitien ja lasten terveys
 - yleinen yhteiskuntakehitys/sosiaaliturva
 - terveydenhuollon rakenne - ehkäisevät palvelut
- **oman tutkimuksen osuus pieni ->1970**
 - innovaatiot myöhemminkin pääosin muualta kuin tutkimuksesta
 - kv. yhteistyö: Rockefeller yms.

Tarttuvista "**kroonisiin**" tauteihin

- Kroonisten tautien yleistyminen nosti 1950-> väestötutkimuksen keskiöön
- Väestötutkimukset nostivat Suomen kv. tutkimuksen eturintamaan
 - kuolleisuustutkimukset
 - syöpärekisteri
 - sydäntautien Itä-Länsi -tutkimus
 - **riskitekijät**

Kolme tärkeää instituutiota

- **Kansanterveyslaitos**
 - Tarttuvat taudit
- **Työterveyslaitos**
 - Väestötutkimukset
 - "Settings" - toiminta-ajatus jo 1960-luvulla
- **Sairausvakuutuslaki, 2 %:n määräraha**
 - autoklinikka
 - **Kelan tutkimusosasto**
 - kansalliset terveystieteelliset tutkimukset
 - sosiaalipolitiikka, psykologia, sosiaalilääketiede

1970-luvun tiedepolitiikka

- **Kolme kansantautia**
 - sydän- ja verisuonitaudit
 - riskitekijätutkimus (ravitseminen vs. rasva-av.)
 - tuki- ja liikuntaelintaudit
 - biolääketiede, epidemiologia (?)
 - mielenterveysongelmat
 - ???
- **"Elämäntavan terveystutkimus"**
 - Haettiin uutta näkökulmaa - ei oikein löytynyt
- **"Sosiaali-epidemiologinen" tutkimus vahvistui**
 - tutkijakoulutus, väestötutkimukset, aineistot

1980-luku

- **Kansanterveystiede jakautui**
 - (sosiaali)epidemiologia hallitsevaksi
 - yleislääketiede
 - hoitotiede
 - "terveyskasvatustutkimus"
- **Kansanterveystutkimus tiedepolitiikassa sivuraiteelle**
- **"Uusi" terveystutkimus ei saanut pysyvää rakennetta**
 - lääkintöhallituksen terveyskasvatustoimisto
 - tukea, tutkimuspäivät, vuosijulkaisu
- **UKK-instituutti: Liikunta**

"Viimeisin tiedepoliittinen ponnistus" 1980-90 vaihteessa

- **Suomen Akatemia**
 - **Terveyttä kaikille vuoteen 2000 -
tutkimusohjelma (Julkaisuja 12/1988)**
- **Terveyskasvatuksen keskus**
 - **Terveyskasvatustutkimus 1994**
 - **Viimeisin "tutkimuspoliittinen" dokumentti**

Muutoksia rakenteissa

- **Alkoholipoliittinen tutkimus jaetaan**
 - KTL, Stakes
- **Stakes perustetaan**
 - Terveyden edistäminen/ehkäisevä työ STM:lle
 - Ei kuulunut Stakesin ydintehtäviin
 - Yksittäisiä projekteja
- **Kansanterveyslaitos**
 - Kansantautien epidemiologia/ehkäisy; terveyden edistäminen
- **Uusia painotuksia**
 - Vahvistuvaa
 - Mielenterveystutkimus
 - Vuorovaikutustutkimus
 - Ikääntyvät
 - Ehkäisevien palvelujen tutkimus sivuraiteelle
 - "Terveyskasvatustutkimus" katoaa kuvasta

Yliopistot ja korkeakoulut

- **"Terveysten edistäminen" ei tullut suomalaisiin yliopistoihin**
 - ei koulutusohjelmia (vrt. Bergen)
 - ei professuureja
 - oppikirja vain hoitotieteessä
 - muissa oppikirjoissa hajanaisia mainintoja
- **Terveyskasvatus Jyväskylä (liikunnanopetus)**
- **Ehkäisevä hoitotiede Kuopio (hoitotiede)**
- **Ammattikorkeakoulut**
 - **praktista tutkimusta/koulutusta**

2000-luvulle

- **STM:n tutkimuspoliittinen ohjelma 1999**
 - Terveyden edistäminen ei painoalueena
 - Ehkäisevä sosiaali- ja terveystieteellinen ja päihdepolitiikka
 - syrjäytymisen ehkäisy
 - elämäntapa ja terveystietoisuus
- **Terveys 2015 -kansanterveysohjelma**
 - Niukasti tutkimuksesta
 - terveyden edistämisen tutkimusohjelma
 - kansallinen koulutusverkosto
 - Ei uutta "tutkimuspoliittista tulkintaa" (vrt SA 1989)

Suomen Akatemia:

Terveyden edistämisen tutkimusohjelma 2000-2004

- **Lyhyt taustamuistio**
- **Vetovastuu syöpäjärjestöllä**
- **Rahoitusta noin erilliselle 20 projektille**
- **Ei pysyvää rahoituksen lisäystä**
- **Lopputulos hetkellinen "ehostus"?**

Yhteenvetoa "terveyden edistämisestä" Suomessa

- **Tuli 1980-luvulla käyttöön
valtionhallinnon kautta**
 - **1990-luvulla sosiaali- ja terveyspolitiikan
viralliseen kieleen**
- **Ei vakiintunut tutkimuksessa**
- **Jäi hallinnon ja kansanomaisen
keskustelun käsitteeksi**

"Health Promotion": Mikä oli ydin?

- Olennaista WHO/Euro -johtoinen prosessi
- Vakiintui ilmaisemaan 1980-luvulla väestöjen terveyden edistämistä (kansanterveystyö/Public Health) uutta tulkintakehystä
- **Siirsi painopisteen** häiriöistä/ ongelmista/ taudeista **ihmiseen toimijana ja hänen yhteisöihinsä**
 - terveys/sairausilmiöitä ja toimintaa tarkastellaan **myös** - ei pelkästään -ihmisten, heidän arkensa ja yhteisöjensä
- **Ei erityinen oppiala, toiminta tai alue**

Tärkeätä huomata, että...

- **"Health Promotion"/WHO-Euro oli ja on edelleen tietty kansainvälisesti vakiintunut tulkintakehys - "brändi" ...**
 - mallisovellutus: Ruotsin folkhälsoarbete
 - 11 domainia
 - vältetty holismin harha
 - kv. kirjallisuudessa muitakin tulkintoja (USA)
- **Termiä "terveyden edistäminen" käytetään myös useissa muissa merkityksissä**
 - arjen kansanomaisia tulkintoja (esim. valtuustokeskustelu)
 - instituutioiden omia tulkintoja (esim. kansanterveyslaitos, hoitotiede, Tekry)

...ja että

- **jokainen kokee olevansa terveyden ja myös terveyden edistämisen asiantuntija**
 - suuri houkutus tuottaa oma määrittely
 - suhteuttamatta sitä kansainväliseen kirjallisuuteen tai
 - edes muihin suomalaisiin
- **tuloksena kirjo "koulukuntaisia" määrittelyjä**

Missä olemme tänään?

- **Emme tiedä!**
- **Suomen Akatemian katsaus terveystutkimukseen 1997**
 - **Terveyden edistäminen ei esillä**
- **Terveyden edistämisen tutkimuksesta ei tiedepoliittista kartoitusta 1990-luvun alun jälkeen**
- **Ei myöskään analyyttisiä katsauksia/puheenvuoroja**

Joitakin päätelmiä...

- **Suomessa on vahvoja tauti/ongelma/arena -keskeisiä tutkimusperinteitä**
 - Tarttuvat taudit
 - Syöpä
 - Sydäntaudit
 - Diabetes
 - Alkoholi
 - Ravitsemus
 - Liikunta
 - Työterveys
 -

...päätelmiä...

- **...mutta myös suuria aukkoja:**
 - **lasten ja lapsiperheiden terveys**
 - **hedelmättömyyden ehkäisy**
 - **nivelkulumien ehkäisy**
 - **terveysneuvonta ja terveystarkastukset**
 - **mielenterveyden edistäminen**
 - **äitiys- ja lastenneuvola, koulu- ja opiskeluterveydenhuolto**

...päätelmiä...

Suomen erityinen haaste

- **Pieni maa + oma kieli + hajasijoitus**
- **Hajasijoittaminen -> lukuisia pieniä ryhmiä**
- **Kv. yhteistyö toimii paremmin kuin kotimainen**
 - **keskittyminen yhä rajatumpiin haasteisiin**

...päätelmiä.

- **Terveyspolitiikassa "terveyden edistämisen" erityinen tulkinta jäänyt 2000 luvulla sivuun**
 - **Tutkimus ei toimenpidevalikoiman ytimessä**
 - **Palautuminen kansantautien prevention kehykseen**
 - **Painopiste siirtynyt hallinnollisiin**
 - **Hallintorakenteet**
 - **ja ideologisiin tulkintoihin**
 - **Yksilön vastuun korostaminen**

Voidaanko puhua erityisestä "terveyden edistämisen tutkimuksesta"?

1. Tutkimuskysymys on **terveysrelevantti**
2. Tutkimus kohdistuu **toimintaan**
3. Tutkimuksen yksikkönä on yksittäinen **ihminen tai yhteisö/instituutio**
4. Tulkintakehys käyttäytymis/yhteis-
kuntatieteellinen

Toinen ehdotus tarkastelukehykseksi:

Kolme

1. toisiaan täydentävää näkökulmaa ja
 - strateginen, professionaalinen, kansanomainen
2. kolmesta yksikön/instituution toimintanäkökulmasta
 - TE on ydintoimintaa, oheistoimintaa, vaikuttamista ulospäin

Tulkintamatriisi, johon erityisen tutkimuskysymyksen voi asettaa

Näkökulma

Toiminta- yksikön	Strate- ginen	Professio- naalinen	Kansan- omainen
ydin- toiminta			
oheis- toiminta			
vaikutta- minen ulos			

Mihin olemme menossa?

- **Tutkimuksessa kilpailu kovenee**
 - tutkimusryhmät keskittyvät ja rajaavat
 - menestys helpointa jo vakiintuneissa tutkimusperinteissä
 - kansantautien väestötutkimus
 - häiriö/ongelmakeskeinen muu väestötutkimus
 - alkoholi
 - liikunta
 - ravitsemus
- **Pienessä maassa avoimet alueet kasvavat**
 - uusia avauksia vaikea vakiinnuttaa
 - erityisen vaikeaa rajojen ylittäminen
 - kv. kehityksen seuraaminen keskittyy vakiintuneisiin teemoihin

Syveneekö jako?

- **Tutkimus tukee yhä enemmän muutaman keskeisen häiriön/ongelman/taudin preventiota**
 - katvealueet/aiheet laajenevat
- **Terveyden edistäminen hahmottuu kansanomaisen keskustelun ja hallinnon käsitteeksi**
 - koulukuntaisia määrittelyjä ja tulkintoja

Lopuksi: Suomi kansainvälisessä kehityksessä

- **Muutamilla alueilla mukana kv. kärjessä**
 - kansantaudit
 - tottumukset
 - työterveys
- **Erityisessä "Terveysten Edistämisen tutkimuksessa"**
 - Suomi on jäämässä jälkeen